

KUGLER NÓRA, Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben.

Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 179. Budapest,
Tinta Könyvkiadó, 2015. (280 lap)

KUGLER NÓRA legújabb kötetében egy olyan vizsgálat leírását olvashatjuk, amelynek alapvető kérdése így fogalmazható meg: miként jelenítjük meg nyelvi-
leg, hogy valami megfigyelésből származik, illetve hogy következtetési folyamat
eredménye? A kötet a funkcionális kognitív nyelvészeti keretben kísérli meg
ezeknek a jelenségeknek a magyar nyelvbéli realizációját feltárni.

Már az előszóban megismerjük azokat a fogalmakat (*evidencialitás, inferencia-
lítás és episztemikus modalitás*), amelyekre a továbbiak értelmezéséhez feltétlenül
szükségünk van. A tapasztalat és következtetés nyelvi jelölését (inferencialitás) az
információforrás nyelvi kidolgozásának (evidencialitás) egyik alkategóriájaként
tartják számon a nyelvészeti szakmunkák (a kötet azonban arra is rávilágít, hogy
ez nem minden esetben van így). Az episztemikus modalitás fogalma az esemé-
nyek lehetőségességét, valószínűségét foglalja magába. Az előszóban kapott
helyet a kísérlet rövid, vázlatos leírása is (10).

A kötet négy nagyobb tematikus egységből áll, amelyek logikusan épülnek
egymásra.

Az első fejezet (15–70) a vizsgálat elméleti alapvetéseit fogalmazza meg az
ehhez kapcsolódó szakirodalom kritikai áttekintésén keresztül. A kutatás nyelv-
velméleti háttérét a funkcionális kognitív nyelvvelmélet adja. Elsőként ennek a
minden részletre kiterjedő bemutatását végzi el a szerző, tisztázva a vizsgálat
kapcsolódó alapfogalmakat. Ennek során — példákön és hozzájuk fűződő ma-
gyarázatokon keresztül — megismerkedhetünk a szubjektív (vagy szubjektívizál-
tabb), illetve az objektív (vagy objektívizáltabb) konstruálási módokkal, és rész-
letebben magával a szubjektívizáció fogalmával is. A szerző külön alfejezetet
szán a nyelvi ikonikussággal kapcsolatos kérdéseknek, problematikának. A nyelv-
vi kifejezés jelentése nem önkényes, hanem alapvetően motivált, ezzel a felfo-
gással kapcsolódik össze az ikonikusság általános elvének felismerése. Az 1.2. fe-
jezet elsősorban ennek a jelenségnek az elméleti háttérét tárja elénk, főképpen a
motiváltság kellően tág értelmezésén keresztül. Az evidencialitás, inferencialitás
és episztemikus modalitás részletes bemutatásának szenteli a szerző az 1.3. fe-
jezetet, ami azért is indokolt, mert ezek a fogalmak a továbbiakban központi
szerepet játszanak. A meghatározásokon kívül mélyreható elemzést olvashatunk
például az inferencialitás és evidencialitás kategóriarendszereiről, illetve ezek
szerkezetéről, modelljeiről, nyelvi kifejezőiről. Külön alfejezetben tisztázza
KUGLER NÓRA az általa tarthatatlan oppozíciókként megnevezett jelenségeket.
Ebben az egységben olyan kérdésekre keresi a szerző a választ, hogy az inferencia
inkább felvetésnek vagy eredménynek tekinthető-e, illetve hogy szétválasztható-e

egymástól a szükségszerű és lehetséges, valamint a reális és irreális fogalma. Az első fejezet utolsó, 1.4. egysége végül a hétköznapi következtetés megközelítéseit és modelljeit mutatja be.

A második fejezet (71–83) az elméleti alapvetések terjedelmes ismertetése után módszertani keretbe helyezi a vizsgálatot. KUGLER NÓRA és kutatótársai egyrészt már meglévő adatbázisokból (a Magyar nemzeti szövegtár, MNSZ); a Beszélt nyelvi gyűjtemény, BNYGY; illetve a Beszélt nyelvi adatbázis, BEA), másrészt saját kísérleteik anyagából állították egybe a vizsgálatához szükséges korpuszt, amelyekre empirikus, kvalitatív kutatásaik épülnek. A korábbi adatbázisokat a kutatás első ciklusában használták fel a kutatók, az episztemikus kifejezések vizsgálatához és szótárszerű feldolgozásukhoz. KUGLER NÓRA a látás tartományával kapcsolatban álló lexikalizálódott kifejezések szócikkekbe rendezésére is törekedett, s ehhez elsősorban a német nyelvű *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWUng.) szócikkeit vizsgálta. Amennyiben ebben a szótárban nem talált adatot, úgy a Magyar történeti szövegtár (MTSZ) legkorábbi adatát használta fel. A saját kísérletekből összeállított adatállomány, a Kivi (Korpusz az inferencialitás vizsgálatához) megtervezésével és a vizsgálat célkitűzésével is a módszertani fejezetben ismerkedhetünk meg. Az adatgyűjtési eljárás egyrészt JAN NUYTS megoldására alapoz (vö. 2001), aki az episztemikus modalitás tanulmányozására dolgozta ki módszerét. E módszer lényege az volt, hogy az adatközlőknek képregényszerű rajzolt jelenetsorokat mutattak, majd ezzel kapcsolatban tettek fel kérdéseket az események kiváltó okaira és lehetséges végkimenetelére vonatkozóan. Ezt az alapötletet igazította saját kutatásának céljaihoz KUGLER. Az ő kísérletének alapja egy félperces felvétel volt, melynek egyetlen szereplője egy fiatalember, aki egy nappali/dolgozószoba több pontján izgatottan keresgél valamit, végül pedig egy szekrény középső fiókjában talált borítékkal a kezében kiszalad a helyiségből. A jelenet megtekintése után KUGLER kérdéseket tett fel az adatközlőknek a látottakról, s a válaszokon keresztül vizsgálta a tapasztalattal, következtetéssel és vélekedéssel kapcsolatos nyelvi kifejezéseket.

A kötet harmadik nagy egysége négy fejezetet foglal magába (3–6. fejezet), amelyek a vizsgálat leírását és a kapott eredmények összegzését, bemutatását hivatottak elénk tárni.

A harmadik fejezet (85–92) a Kivi két diskurzustípusának (a narratívának és a párbeszédnek) az összevetésével foglalkozik. A szerző a fejezet elején felvázolja a két fogalom közti különbségeket, a legfontosabbnak azt tartva, hogy a „mininarratíva” egy megfigyelt jelenet elbeszélését jelenti, míg a párbeszéd egyértelműen meg nem állapítható, csak kikövetkeztethető tényezőkről, ötletekről szól (de nem tekinthető véletlenszerűnek). Erre a körülményre épülnek aztán a két fogalom további ellentétei. KUGLER három olyan kifejezést emel ki, amelyekről úgy gondolja, hogy jellemzőek lehetnek a beszélők szubjektív nézőpontjának jelölőjeként, és röviden meg is indokolja, hogy miért éppen ezeket választotta

ki. Rámutat továbbá arra is, hogy a párbeszédekben legtöbbször hosszabb a hezitálás időtartama, és példákkal illusztrálva bemutatja az erre vonatkozó diskurzusjelölőket és azok előfordulásait.

A negyedik fejezet (93–122) a történetmondásban megmutatkozó inferencialitást állítja középpontba, és a Kivi diskurzusaiban fellelhető narratívákkal és narrációval foglalkozik. Ezeknek a jelenségeknek a vizsgálatát mindkét diskurzustípuson belül elvégzi a szerző. Elsőként az esemény észlelésére és feldolgozására fókuszál. Foglalkozik például az észlelés szerepével az esemény megkonstruálásában. Ehhez mindenekelőtt az észlelés fogalmát tisztázza, majd kitér azokra az észlelésmodalitásokra, amelyek a vizsgálat során is előkerültek: a látási és a hallási élményekre, s ezek egymáshoz viszonyított jelentőségére. A második alfejezetben a figyelem működésével, tágabban a figyelem fókuszával és kiterjedésével kapcsolatos észrevételek kerülnek különböző példákon keresztül terítékre. Nemcsak az észlelés, hanem a memóriaműködés is konstruktív, illetve rekonstruktív természetű, ezért a két fogalom kölcsönös összefüggést mutat egymással. Arról, hogy pontosan hogyan és milyen szinteken valósul meg ez az egymásra gyakorolt hatás, KUGLER ugyancsak részletesen szól, illetőleg a téves észleléssel és előhívással összefüggő megfigyeléseinek is hangot ad. A második alfejezet a történet megkonstruálásával kapcsolatos részleteket fejt ki. Ez azt a folyamatot jelenti, amelynek során egy általunk megfigyelt eseménysorozatot teszünk a narratív diskurzusban mások számára is hozzáférhetővé. Itt esik szó egyrészt a szereplővel kapcsolatos tudás megkonstruálásának lehetséges változatairól. Ezzel összefüggésben az derül ki, hogy milyen módon nevezik meg az adatközlők a szereplőt (fiú, férfi vagy illető), illetve hogy milyen megállapításokat tesznek annak korára, foglalkozására nézve. Másrészt a helyszínnel, illetve a szereplő és a helyszín viszonyával összefüggő tudás nyelvi kifejezéseit is tárgyalja KUGLER, az adatközlők 60%-a ugyanis valamilyen formában állást foglal ezzel kapcsolatban, így ezeknek az adatoknak az értékelése is relevánssá válik. Megtudhatjuk továbbá azt is, hogy miként működtetik az adatközlők a történet megkonstruálása során a forogatókönyv típusú fogalmi sémákat. A fogalmi sémákon azokat a kifejezéseket értjük, amelyek megeremtik a koherenciát, illetve a motivációs kapcsolatot (ki mit csinált, miért éppen azt csinálta stb.) a narratívában. Közéjük tartozik a tárgy keresése séma, továbbá két, lélektaninak mondható szempont is helyet kap a történet megkonstruálásának részletei között. Az egyik az egocentrizmus, ami fontos szerepet játszik a perspektíválás műveletében. Az eseményt a megnyilatkozó valamilyen nézőpontból jeleníti meg, ennek a tájékozódási rendszernek a központja pedig legtöbbször maga a beszélő. Ezenkívül a szereplővel való érzelmi azonosulásnak is jelentősége van a történet megkonstruálásában. A harmadik alfejezetben végül KUGLER a narráció egyes elemeit, tehát a nézőpontoszerkezetet, az időviszonyokat, a téri viszonyokat, a személyviszonyokat, illetve a narratív diskurzusra vonatkozó megnyilatkozó reflexiót (másképpen a megnyilatkozó attitűdöt) vizsgálja.

Az ötödik fejezet (123–197) a hétköznapi következtetési folyamatokat előhívó dialógusokat elemzi, s ez alapján arra keresi a választ, hogy a beszélők mennyire és milyen módon különítik el a tapasztalást és a következtetést kifejező nyelvi elemeket az általuk megkonstruált történetben. KUGLER elsőként az elkülönítés problematikáját fejti ki, majd a Kivi adatai alapján a következő kérdésekre keresi a választ: hogyan nyilvánul meg a hétköznapi következtetés komplexitása, hogyan hatnak a társalgási interakciók a következtetési folyamatokra a vizsgálati helyzetben, hogyan működik a hétköznapi következtetés általában, és hogyan valósul meg a megfigyelés és a hétköznapi következtetés nyelvi reprezentációja.

A hatodik fejezetben (199–249) KUGLER NÓRA a látás tartományával összefüggő, lexikalizálódott kifejezéseket gyűjti össze *láthatóan, láthatólag, szemmel láthatóan, szemmel láthatólag, szemlátomást, látszólag, előreláthatólag*), s végzi el azok a szerző ezeknek korpuszalapú leírását. Az *előreláthatólag* elkülönül némileg a másik hat kifejezéstől, mivel ez nem vizuális evidenciatípus jelölője, hanem a megnyilatkozó jövőre vonatkozó feltételezését fejezi ki. KUGLER elsőként kapcsolatrendszerében vizsgálja az első hat kifejezést (amelyek a vizuális észlelésre vonatkoznak), például olyan módon, hogy több diagramon és táblázaton keresztül ábrázolja azok gyakorisági viszonyait, majd részletesen elemzi őket. Mivel az *előreláthatólag* a másik hat elemtől funkcionálisan elkülönül, erről külön pontban olvashatunk.

KUGLER NÓRA könyvét tanulmányozva sok esetben nem egyszerű tájékozódni az alfejezetek, illetve a diagramok és példák olykor bonyolult hálójában. Az olvasottak feldolgozásának megkönnyítésére szolgál azonban a negyedik tematikus egység. Itt található meg a felhasznált szakirodalom jegyzéke (251–260). A szakirodalmi kapcsolódási pontok magában a szövegben lábjegyzetként szerepelnek, és olyan lényeges, de mégis mellékszálnak tekinthető kiegészítéseket tartalmaznak, amelyek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy teljes képet kaphassunk bizonyos, a szövegben említett fogalmakról, jelenségekről. A kötet mellékletében 362 példát, 14 ábrát, 16 diagramot és 67 táblázatot találhatunk, amelyek jól kiegészítik a főszöveget, segítve ezzel az összetettebb feldolgozást és az ismeretek rendszerezését. A kötet tartalmaz végül egy rövid illusztrációjegyzéket (271–273), illetve egy szó- és tárgymutatót is (274–280).

ADORJÁN IMOLA

Irodalom

EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk., *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.

NUYTS, JAN 2001. *Epistemic modality, language and conceptualization*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.